

МИКОЛА
М. ПАЛІЙ

Nicholas M. Paley

DUDYO and I

Short Stories in Ukrainian

SEREDIK JULIAN, PUBLISHER

BUENOS AIRES - 1980

Микола М. Іалій

ДУДЬО І Я

Весняні розповіді під осінь

diasporiana.org.ua

ВИДАВНИЦТВО ЮЛІЯНА СЕРЕДЯКА

БУЕНОС-АЙРЕС — 1980

Тираж 500 прим.

Обкладинка у виконанні графіка В. Каплуна

© Copyright 1980, Nicholas M. Paley

Queda hecho el depósito que marca la ley 11.723

Impreso en Argentina — Printed in Argentina

ВСТУПНЕ СЛОВО

Почнемо, як казку. Бо історія, яку я вам розкажу, така гарна, така чудова, як казка.

А. Гільєн, »Мрії ткача«.

Запозичмо в А. Гільєна цих гарних слів і почнімо й нашу скромну повість, так як він, як казку. Бо й наша розповідь така гарна, така чудова й неймовірна, як казка. Її можна б навіть почати старим і традиційним «Був собі колись такий то і такий...», або «Жив собі давним-давно один небувалий...», бо вона на це собі заслуговує. Важливе тільки те, що тут не йдеться про якогось романтичного принца чи уявного мрійника, що думав відкривати нові й далекі світи, чи Сіпанга, як Гільєнів ткач, а про звичайну, буденну людину. Що більше, ця людина не була навіть християнином, а скромним, непомітним і безпретенсійним місцевим жидом.

Справа, одначе, в тому, що я навіть, на превеликий жаль, дуже мало знаю щось про нього. Старші люди називали його Дудиком, а молодь і діти Дудьом, йменням теплоти й пошани. А щодо його родинного прізвища, то в селі ходили різні версії, і Юриш, і Йориш, і ще там як. На щастя, як це буває в селах, ми й без цього знали, про кого йшла мова. Бо справа тут не в імені, а в людині: її душі, її характері. І до тих власне виняткових людей належав і мій Дудьо: скромний, тихий, щедрий і доброзичливий. При-

гадую грудень 1922 року, наші перші різдвяні вакації. Ідемо з залізничної станції по снігом засипаній дорозі, мороз тисне, руки й ноги дубіють, а дорога ще далека. Доїдемо так додому? Тут і там до нас приховано приглядаються люди, мовляв, «так вам і треба, паничі! Чому теліпаєтеся в таку погоду?» По дорозі гарцюють сани: одні нас минають, інші переганяють. Але ніхто з них не зупинився перед нами й не попросив нас до хати зігрітися. А як доїхали ми до містка, проти Юришевої хати, десь нам навинувся Дудьо, спровадив нас на заїзд, запросив до хати й погостив нас теплим словом.

І тепер, коли я це все собі пригадую, мені часто насувається настирливе питання: Чому якраз він? І хочу я чи ні, я завжди приходжу до одного й того самого висновку: бо то була людина. Людина душі й характеру. І перед такою людиною, як він, мені доводиться покірно схилити голову з вдячності й пошани. Що там схилити голову! Такій людині належить тривкий пам'ятник з глибоко викарбованим написом. Коли б тільки знаття, де його могила. А там, хто знає, де і як його застала війна і в яких умовах він склав свої кості.

Тому, замість битися, без відповіді, з такими думками, я вирішив утривалити його велике ім'я, його благородну постать, і в цих епізодах здвигнути йому, його нащадкам і братам по крові, оцей символічний пам'ятник. Пам'ятник людині, що вміла й любила цінити життя.

Микола М. Палій

ПЕРША ЗУСТРІЧ

Мені вже восьмий ішов, коли того пропам'ятого літа моїм буденним життям сколихнули несподівано слова батька: «Ми кудись поїдемо». Я до цього часу з Богданівки нікуди так не їздив, бо такі хлопчаки як я, а ще в такому віці, сиділи, звичайно, дома й нікуди не рипалися. От, пасли, як то в нас говорили, худобу на «Болоті»*. Але тепер воно мені виглядало трохи інакше. Бо як ми верталися з Вечірні, то мій батько, будши, видно, у своєму ліпшому настрої, нам загадково, між іншим, сказав:

— На другу неділю поїдемо на ярмарок. До Скалата.

— Боже, аж до самого Скалата! — продзвеніло в моїй душі й схвилювало мене до безтями.

Про Скалат і його славні ярмарки у нас говорили часто, але для мене це було щось незнане, загадкове, чудове змістом і далеке, бо десь там, в іншому світі, аж за «Святою Горою»... А тим часом, як мати зиркала на нас непомітно, щоб дізнатися, чи не захоплювала нас, бува, ця вістка, мій батько спокійно вів далі:

— Поїдемо до Скалата за кіньми. Наша сива шкапа вже трохи застара й довше не потягне. Треба її замінити на молодого коня, бо скоро настануть осінні роботи і без сильної коняки нам

* Оболоння між річкою й залізничною колією.

не обійтися. А, може, ще виторгуємо якого лошака й підгодуємо його за зиму. Поїдемо з дядьком Іваном, бо нам треба помочі, а їм нових коліс до воза, а може ще щось...

Я любив дядька Пришляка з Кам'янок, бо він був бувалим чоловіком («дороблявся» і в Канаді і в Америці), добрим погоничем і любив завзято торгуватися. А й гумору йому ніколи не бракувало: щирого, народного, повсякденного. Тому його безнастанна балакучість завжди нас приваблювала.

З такими то плянами й настроєм ми вирушили в неділю рано в далеку для мене дорогу. День передбачався гарним: небо було чисте, спокійне, а легкий вітерець приємно холодив нас на відкритому полі. Віз повільно котився по втертій, порохом укритій дорозі й своїм монотонним гойданням заколисував нас п'ярко до сну. Тільки дядько Іван і мій брат Павло, що сидів біля нього на передньому сидінні, не піддавалися цій насолоді і час від часу перекидалися окремими словами.

Розжарене сонце вже високо підбилося над обрієм, коли ми повільно під'їхали до Скалата. А тут на широкому майдані було вже повно народу; люди ходили сюди й туди, моталися, пхалися і перегукувалися. Музика грала, лірники співали, крамарі вихваляли свій крам. Всюди сміх, крик, плач дітей і скрип возів.

Ми заїхали під тінисте дерево і стали там на день. Перекусивши дещо, наш дядько скоро пішов з батьком кудись між люди на розвідини.

А тут час минав і минав. Година, дві. Настав полудень. А їх як не було так і не було.

Моя мати почала вже непокоїтися, як нарешті з'явилися наші.

— От, бісова личина! — скаржився дядько. — Кожного разу те саме: прийдеш щось продати — дешево, а хочеш щось купити — дорого. Чи не так, Гнате? Але я думаю, що я знайшов вам доброго коня. Такий каштановий, що аж вилискується. Ходімо, Ганно.

Відв'язали нашу сіру коняку й пішли. Ми з Павлом лишилися на возі, і, слідкуючи за нашими, нам стало жаль старої шкапи. Але, що ж, одна туди, а друга сюди. Чи не було так само з нею, поки вона в нас не постарілася? Кожна річ має своє місце в господарстві. Роздумуючи над тим, ми й незчулися, як між возами з'явилися наші: дядько вів за уздечку гарного каштанового коня, батько тримав свою цінну знахідку, мабуть, для певности, за ремінні поводи, а мати йшла за ними, усміхаючися щедро.

— Ну, от вам і добич, — звернувся до нас дядько, поплескуючи по оксамитній шії коня.

— Він трохи неприборканий, але це вже наше діло. Треба буде його приручати, — додав батько.

— А де ж лошак? — перебив їм нагло Павло.

— Та, лошаків там таких не було. А ті, що нам захвалювали, були або застарі, або замолоді, або задорогі, — відповіла йому неохоче мати. — Може пізніше. Тим часом, пильнуйте те, що маєте,

бо нам треба доброго коня. Ну й пари нашому підручному.

— Я б запив могорич, — додав свого дядько, — але тут стільки народу, що й не присядеш. Ми зупинимось під Скалатом, бо моє горло пересох-ло, а й кишкам треба якось догодити.

З такими успіхами ми пустилися назад додому. Сонце вже котилося до заходу і маестатично золотило вихилястий подільський краєвид. А батько, колишучись на всі боки на розгойданому возі, час від часу нас повчав тим самим тоном, ма-буть, щоб не заснути на пні:

— Треба тепер цього коня доглядати й шанувати. Старшому його присвоювати, а молодшому приучуватися. Один стане вершником, а дру-гий конюхом. Ти, сину...

Так і сталося. Будучи старшим, Павло став його господарем і погоничем. А я тільки збоку до нього заходив. Скоро наш каштановий так до нас привик, що малоццо не приклякав перед нами, коли ми його сідали, або на нього сідали. А як він гордо нас носив: поважно, повільно і з шляхетною грацією. Мені так хотілося нераз про-їхатися на ньому, без всевладної опіки брата, і показатися людям. Мовляв, глядіть, який у нас цуговий кінь, і як я вмію на ньому їхати! От, хоч би й завести його туди, через дорогу, до кри-ниці. Так, це була б найліпша нагода. І став я піддавати цю думку родичам. Став я їм говорити, заговорювати, приговорювати: тільки до води, до криниці...

Аж одної неділі, коли не було Павла, батько, нарешті, сказав:

— Перед Вечірнею поведеш коня до води.

Господи, який я був тому радий! Бо «поведеш» означало «сядеш на коня і поїдеш на ньому» до криниці. Інакше не могло бути. А я вже мав усе в пляні: як триматися на хребті, як тримати за повід, як дивитися на людей, що йшли на Вечірню, як і кому усміхнутися, і як вдавати, що я цим зовсім не переймаюся і, от, їду, бо так треба. Я помалу з'їхав із спусковатого заїзду (батько десь забарився на обійстю, і мати, для певности, тримала коня за уздечку), скрутив направо і наставився перейти дорогу на трикутний вигін, з якого йшла дорога до криниці.

Наш кінь заледве ступив на дорогу, як тут, якраз під мій правий бік, під'їхала невеличка однокінна бричка. Обидва коні нагло стали як вкопані, звели свої витончені передні ноги угору на всю свою висоту, заіржали своїм переразливим і-і-і-гі-і-і на всю дорогу і, здавалося, застигли, в такій позі, як до битви. Це сталося так нагло, що я й не стямився, як весь тягар мого тіла подався охляло назад і злетів на землю, як навантажений мішок. Я відразу очунався, але підвестися не міг. Підбігла мати, посходилися люди, почали ойкати, ахати: «Беріть так, не тягніть туди, піднесіть тут, допоможіть там». Серед цього замішання я скоро відрізнив різке: «Люди добрі, розступіться», і побачив бородату постать чоловіка, який стріпував з себе густий порох. Хоч той з бородою виглядав на «пана», він

відразу приклякнув передо мною, підсунув свої довгі руки під мене, помалу підважив моє тіло й підніс його так, як воно лежало.

Ставши на ноги, він звернувся до матері:

— Заведіть, Ганно, коня до води, а я вже сам з ним упораюся.

І заніс він мене до хати, поклав на постіль і нахилився стурбовано надо мною. В такому теплі я пробував пригадати собі недавній випадок, але мене приваблювала й захоплювала його довга борода, яка мало що не вкрила його широкі груди. Я бачив чоловіків з вусами, таких як дядько Йван, і лірників, і жебраків із бородами, але то були «інакші люди». Не свої, не місцеві. А тут чоловік з пухкими руками, теплими й м'якими зіницями, що так міцно прилипли до мене, просто полонив мене тою сивою і пухнастою бородою, що вкривала майже все його нерозгадане обличчя. Я хотів, було, йому скромно усміхнутися, але мої повіки ставали все вогкішими, теплішими і тяжчими. Я вже, здавалося, западав у глибокий сон, як тут рипнули хатні двері й передо мною з'явилися батько й мати. Той з бородою нагло встав, перекинувся потиху з ними кількома словами і скоро вийшов з хати. Тим часом моя мати приступила ближче, присіла біля постелі, поклала свою спрацьовану долоню мені на голову і сказала теплим, спокійним голосом:

— Тобі буде ліпше, сину.

— Не турбуйся. Тобі буде ліпше, — додав батько, приклякаючи біля матері.

І хоч мені це продзвеніло цілющим бальзамом, я зовсім не думав про себе. Мене захоплював «той з бородою». І зібравши свої думки і відвагу, я спитав її стурбовано:

— Мамо, а хто той з бородою?

— Це, сину, Дудьо. Той з брички. Наш шинкар.

— А чому він має таку бороду?

— Бо він жид, сину, — відповів скоро батько.

— А що це жид?

— Жид, котю, такий самий чоловік, як ми. Тільки він інакшої віри. Бо Бог сотворив нас всіх однаковими, але дав нам свободну волю Його славити так, як ми розуміємо. Ми по-своєму, а вони по-їхньому.

— То вони не йдуть до церкви?

— Ідуть, сину, йдуть. Тільки не до нашої, а до своєї. А вони всі такі побожні, як інші. А серце в них, сину, як наше. Добре, щире. Сам бачиш.

— А чому Дудьо має такі пейси?

— Бо така їх віра, голубе. І вона їм так наказує. Одно й друге — це так як святість. Може, чистота. Не знаю. Але борода й пейси тримають їх разом при вірі. А віра, голубе, це щось велике. Вона робить людину доброю, щирою, терпеливою.

— А чи всі такі добрі, як Дудьо?

— Авжеж, — potwierдив батько. — От, там Мошко, і Говда, і Нусим...

— Мамо, а Дудьо був такий добрий. Він мене пильнував і успокоював.

— Я знаю, сину. Знаю. Він все був таким, як я пам'ятаю. І то відколи він тут з'явився. Ви

тоді ще підлітками були. Але ти спи тепер, спи.

— І відпочинь, — докинув батько. — Бо тобі треба багато сили, як хочеш біля коней ходити. І їздити верхи.

Їх слова мене так заспокоїли, що я скоро забув про все інше, відпружився і піддався буйним, не з цього світу, почуванням. І поки я пірнув у глибокий сон, мені здавалося, що я все ще бачив стурбоване, але тепле обличчя мого утішника з бородою.

НА РОЗМОВІ

Ми тільки скінчили полуднати, як мій батько встав від столу, звернувся до мене і сказав протяжним голосом, в якому я відчув і просьбу і своєрідний наказ:

— Піди тепер, сину, до дядька, до Кам'янок, і скажи їм, що нам треба поїхати до млина. У вівторок, або в середу, бо під кінець тижня буде завізно. І нехай привезуть кілька своїх кірців,* то помішаємо пів-на-пів.

Почувши ці слова я скоро вхопив свою шапку, надів її якнебудь і пустився до виходу. Але поки я дійшов до дверей, батько швидко заступив мені дорогу і промовив:

— А тепер повтори, що маєш сказати.

Щастя хотіло, що я вив'язався із свого завдання бездоганно і почувши «ну, то йди», я прожогом вибіг із хати і стрілою помчав на дорогу. Моє завдання не було легке, але я волів «бити ногами» до Кам'янок, ніж виконувати якусь фізичну роботу на обійстю, до якої я не мав найменшої охоти. Тож пустився я в «далеку» (для мене) дорогу з дорученням, яке мені відразу вишуміло з голови. Мене цікавила місцевість, що тепер ставала передо мною якоюсь маєстатичною містерією.

Перейшов я невеличкий «Микитків місток», під

* Корець — давня міра на зерно в Україні, приблизно 80 кгр.

яким, у зарослому рові, бушували ночами непривітні духи (удень я їх зовсім не боявся). А там, від Задійкового обійстя дорога йшла просто до «канцелярії», тобто до школи і сільської управи. Але поки я туди пустився, мене зацікавила скромна й охайна хата, по лівому боці дороги, на горбку. І хоч я бував тут не раз, проте вона ніколи мені не здавалася такою помітною, як тепер. У лівому крилі ліп'янки був невеличкий «склеп» до якого ми, вряди-годи, забігали за цукерками. Нам прислужувала одна із двох жінок з білими, пухкими пальцями, які, бувало, щоб нас розвеселити, розкуйовджували нам наші буйні чуприни. «Ах, ти, шибенику недорослий, коли ти вже раз умиєшся?», приговорювала, було, старша до нас. А потім, обидві купчихи зникли за темними фіранками, які приховували напіввідкриті двері, що вели до середини хати. «Там, певно, є ще інші люди», — думав я не раз. От вони продавали, а ми їх сміхами та реготами обдаровували. «О, ця купчиха за "лядою", буде, певно, Говда, про яку згадував батько, — підказувало щось мені в душі. — Не даром то я її ніколи не бачив у церкві. Бо жиди моляться деінде, як твердили мама. Так, як Дудьо. Ну й що? Чи це таке важливе? Та ж вони такі самі люди, як ми. Бо Бог сотворив нас однаковими, тільки кожен із нас молиться по-своєму. Мама знають, що кажуть. І як їм не вірити?»

Занурений у таких думках, я і не зчувся, як від містка над'їхав короткий віз, і я мусів зійти

з дороги та вийти на стежку. А звідси, я перейшов ксьондзів сад, канцелярію, старий шпихлір у руїнах, що відкривав собою гарний вхід на цвинтар і до церкви. А далі, чимчикуючи добрим закрутом, біля Атаманюків і Пальчуків, я дійшов до вузького містка на півтора воза, серед широкої («Дудикової») долини. І, протинаючи безжурно повітря зеленим дубчиком, я ступив уже на місток, щоб перейти на гладшу дорогу, як із лівого боку того вигону почувся не дуже то сміливий голос:

— Гей, хлопче! Хлопче!

Я стрепенувся, став і глянув у той бік, звідки мене кликали. Я побачив на східцях прихованої в зелені хати, напроти містка, стояв, випроставшись, бородатий чоловік і махав до мене рукою.

«Дудьо!», — прошило мені в голові. — «І чого він хоче?» Я завагався. Йти, чи ні? Але, не знаючи, що робити, я відчув, у цю хвилину, як мною опанувала якась байдужість і, цвигнувши навмання своїм дубчиком, я вирішив скрутити ліворуч. Помалу зійшов я із містка, став на стежку і почав байдуже підходити до Дудя. А той стояв нерухомо, ніби вижидав якогось гостя. Коли я вже наблизився до нього, він поклав свої довгі руки на мої плечі і, глянувши згори, запитав мене ламаною українською мовою:

— Ти знаєш, хто я є?

— Та знаю, бо тато мені сказали, — відповів я несміло.

— А як твоя голова? Не болить десь часом?

— Ні, не тепер.

— А перше, як було?

— От, шуміло. І гуло трохи.

— А як тебе зовуть?

При цьому я ніби зам'явся, скрутив шапкою і сказав, притишено, своє ймення.

— Я так і думав, — ствердив Дудьо м'яко, але певно.

«Гм, він так думав, — майнуло мені в голові. — Якщо він знав і думав, що мене так звать, то чому він мене питався?» Я хотів, було, глянути йому ввічі, але не мав відваги.

— Зайдеш, синку, до хати? На хвилину?

І не чекаючи відповіді, він взяв мене за руку й повів мене в напрямі хати, яка здавалася мені високою і широкою. Правда, не такою як ксьондзова (то була, як мені здавалося, палата!), але все ж таки багато більшою від нашої. Увійшовши в першу кімнату, Дудьо скоро посадив мене у крісло, й сам примістився недалечко.

При напівзаслонених вікнах у кімнаті було свіжо й привітно, і все, що я бачив проти кволого світла, була Дудьова борода. Чорне й сиве волосся перепліталось в густій бороді, яка пухко прикривала його широкі груди. Я мав таку страшну охоту покласти на неї свою долоню, принаймні раз, злегенька й крадькома. Може не на всю бороду, а так, скраю. Ну, зачепити її нишком. Але Дудьо, мабуть, запримітив мої хитрі й пустотливі задуми, скоренько нагнувся до мене, щоб щось мені, певно, сказати, як я йому нагло перебив:

— Тато казали, що ви жид.

— Ну, і добре сказали. А ти що, жидів, може, боїшся?

— Я? А чого ж мені їх боятися? Мама казали, що жиди такі самі, як ми. І що ми в Бога всі однакові.

— Ну, бачиш. А я тебе був узяв на руки і ти не пручався. А тепер що, може втік би з хати?

Я глянув в його теплі очі й скоро заперечив головою, мовляв, ні, ніколи. І поки я зумів йому передати свої почування, Дудьо глянув на мене тепло і сказав:

— О, синку, синку! Якби ти знав, скільки ваші родичі пролили сліз над вами! А як ми чекали, щоб вас якось погостити. Бо ваші батько й мати були завжди нам людяні, виrozumілі.

А я і незчувся, як в цій хвилині підійшла старша жінка, мабуть, Дудиха, й усміхаючись, промовила:

— Ну, що я бачу! І якого гостя ми сьогодні дочекалися. А їв ти вже що сьогодні?

— Ми полуднали вже.

— А солодке ти їв? Певно ні. Бо твоїй мамі, при роботі, не до цього. Але, подожди. Я зараз...

Я не сподівався такої доброти і мені ставало трохи ніяково. А там, час минав і я почав непокоїтися, крутитися, вертїтися і, просто, пручатися:

— Я мушу йти до дядька, до Кам'янок. Бо інакше мені дістанеться, — виправдувався я нетерпеливо.

— Не турбуйся, я тебе підвезу, — заспокоював мене Дудьо, помагаючи мені злізти з крісла.

Тим часом з'явилася Дудиха, уся в сяйві і привітна. В її долонях, у невеличкому платку, рясніли тісно поскладані, як сироти в щасливих обіймах, різноманітні тістечка й цукерки, які, здавалося, так щиро й мило усміхалися до мене. Господи, які то ласощі! Я ніколи таких ще не бачив. Ще ліпші від медівників. Я хотів, було, щось сказати, але слів таких не знаходив у своїй уяві.

— Ну, ну, успокойся, — виручувала мене Дудиха, завиваючи всі ті ласощі в хустку. — Будеш мати на дорогу.

І, після допитливого погляду, додала:

— Ти ще зайдеш колись до нас, правда?

При цьому вона підняла свою руку і розбурхала моє й так розкуйовджене волосся. Мені стало, ніби, соромно й ніяково. Бо до мене «чужі» так ніколи не зверталися. Я хотів уже вирватися з тої «опіки», як мене скоро виручив Дудьо:

— Ну, поїдемо. Я зараз запряжу коня.

Дудиха випровадила мене з хати і допомгла мені сісти на бричку, прощаючись зо мною як з давно знайомим. А я, тим часом, примістившись біля Дудя, поклав легко й делікатно зав'язану хустку на коліна, щоб, бува, не розсипати цінних ласощів, і пірнув у безмежний світ думок, і мрій, і втіхи, і почав собі міркувати:

«Господи, чому вони так розпадаються надо мною? Чи я цього гідний?»

НА ПОДАТОК

Ми були вже, мабуть, «другаками» гімназії, коли того справді мені незабутнього року, під час наших літніх вакацій, сільські присяжні звеліли нам прибути до сільської канцелярії:

— Будуть пани зі Скалата. Це все.

— Ну, як вже пани із самого староства їдуть, то певно грошей хочуть, — припускав батько.

З таким передчуттям і не з дуже то веселими думками ми вибралися в неділю по полудні в недалечку дорогу. І хоч до Вечірні було ще далеко, проте на дорозі вже було багато людей і всі вони, видно, тягнулися шнурком в цьому самому напрямі що й ми: до сільської управи. Значить, ми не були єдині, якими нагло зацікавилася староство. А біля канцелярії вже громадилися люди в святкових убраннях: одні гуторили, інші жартували, а ще інші стояли мовчки в клопітливому настрої. Перед входом стояли присяжні й викликали людей та вказували їм дорогу до середини. І так, одні входили, а другі виходили, і все з похмурими обличчями. Здавалося, що всій цій процесії не було кінця.

Нарешті, покликали й нас. Ми увійшли в канцелярію і стали коло столу. А за столом сиділи вийт, писар, радні та ще якісь там пани з тоненькими цигарками в руках.

— Ви такий то й такий, під числом 440?

— Та, так. Як кажете.

— Скільки у вас поля?

Батько назвав.

— Коней?

— Два, і лошак.

— Корів?

— Одна, і двоє телят.

І коли скінчилися запитання, той самий панок почеркав щось у книжці, перекинув листок, сказав своє «дзенькуєн», і наша міся скінчилася.

— Як я сказав, — зауважив батько вже надворі, — не прийшли вони нас по головці глатити. Грошей певно хочуть.

А через місяць прийшов несподіваний лист з червоними печатками. Батько нервово роздер конверту і стрепенувся:

— Це не податок, а данина!

— Ну й данина! — говорили люди. — Хоч бери й хати відрікайся.

Правда, вони не говорили «хоч бери і продавай», але в багатьох були такі думки. Продавати не хату, чи обійстя, а зерно що стояло ще на пні. Тому то люди виходили в поле і «отаксовували» свою працю:

— Жита буде стільки... А пшениці, як дасть Біг, трохи більше, то може сплатимо якимось ту прокляту данину. Коли б тільки продати добре...

— Зародило цього року добре, — говорив вдоволено батько, перебираючи дбайливо колосками. — Колос важкий і зерно повне. Буде добре на вагу.

І крокуючи повільно по межі, вони собі міркували вголос:

— Старе жито ще не рухане, а пшениця в засіках. А там ще гречка і ячмінь... Як нового вродить удвічі більше, то сплатити буде чим, і ще, певно, лишиться. Коли б тільки все продати добре...

І як звезли по жнивах, батько глянув на скирти й рішив взятися до діла:

— З неділі почнемо молотити. Якби тільки ті купці приходили скоріше...

Але купці не приходили. Що більше, їх зовсім не було видно. Як на злість. Так, ніби змовилися. На що вони чекають? А тут люди вже почали непокоїтися: зерна всюди досить, та не було кому його продати. А тут вже й літо минало, і податок був на умі. Аж якось навинувся тут мазур, горбатий Юсько, і почав облесно нас нудити:

— Зерна тут так тепер багато, що воно мало що варте. Як бачите, навіть жиди його не хочуть купувати. Але ми хочемо цьому лиху якось запобігти. Завчасу продасте, ліпше вийдете. Бо хто знає, що буде завтра. Скажіть, що ви маєте на збут і ми доб'ємо торгу. Завезіть до млина і вам там виплатять.

При цьому Юсько взяв олівця і почав рахувати:

— Ціни, знаєте, такі... А й зерно зернові не рівне...

— Бійтеся Бога, та ж ви платите вп'ятеро мен-

ше, і то за нове, — протестував батько. — А на станції за старе платили більше.

— Платили, платили. Але вже не платять, — озивався Юсько. — Спитайте Їцка. Спитайте Хаїма. Тільки не йдіть до Дудика, бо він цим не цікавиться.

І на цьому стало. Кому вірити? Батько став, як з дороги збитий і коли Юсько пішов, сказав:

— Одно певне: хтось тут винен. Хтось збив ціну, аби з нас скористати. Чи виплатиться нам тепер продавати зерно за безцінь? А там, чому Юсько перестерігав мене не йти до Дудика? Правда, він зерном не гандлює, але він теж щось знає. Він мусить щось знати.

І почалося з цього: «Дудик мусить щось знати». Це так вїлося в голову батька, що він весь час мовчав і думав. Думав і мовчав. Аж одного дня він рішився і нам сказав:

— Підемо до Дудика. Він мусить щось знати відносно тих цін на зерно.

І ми пішли. Було під вечір і люди нас минали дивним поглядом, мовляв, що ми робимо в такий час на дорозі.

Ми застали Дудика при своїх обов'язках, з фартухом на грудях. Батько спершу зам'явся, ніби хотів щось купити на толоку, чи на свята, а потім приступив до справи:

— Що в нас діється з цінами? Чому ніхто нічого не купує? Тільки той Юсько з мазурами напастують людей: продай і то зараз. Що ви знаєте про те?

— Що я знаю? От іде податок і збили ціни. Ніщо з «колеї» не відходить. Але я вам раджу: не продавайте. Не продавайте, хоча б і що. Стримайтеся трохи. З неділі їду до Тернополя і там розвідаю. Обставини мусять змінитися.

Батько вже хотів пускатися в дорогу, як Дудик став перед нами:

— Ну, і школярі у вас не абиякі!

При цьому він глянув на Павла і усміхнувся привітно.

— А ви, паничу, — звернувся він до мене, — вже таким великим стали!

Його слова так мене заскочили, що я не знав на котру ногу стати. Господи, він мені вже не «тикав», а шанував мене чарівним «ви»! Як мене це оп'янило! Я відразу став почувати себе таким великим, наче б усе моє ество перейшло невисказану переміну. І йдучи додому, я вже не бив ногами по засохлій груді, як перше, а просто плив у повітрі на широких небесних крилах.

— І чому ти так дмешся? — приговорювала мені не раз мати, усміхаючись скрито.

Але їй не до сміху було. Бо дні минали, вже й друга неділя настала, а Дудя як не було, так і не було. А Юсько і його спільники не переставали надокучувати нам: продай і продай. І огірчений таким чеканням, знеохочений батько вирішив:

— В понеділок повеземо зерно до млина.

І в понеділок перед вечором ми викотили віз. Прийшов наш дід, зійшлися сусіди, а потім з'явився ще й дядько з Кам'янок. При такій громаді мішок зерна можна б і на стіжок викину-

ти, і то за одним махом. Отож, сипалося зерно в мішки як з рога і перший корець пішов гладко: тільки сіп за гичку і полетів на віз, як колода. Ми вже взялися, було, за другий, як тут забрехав наш Брисько. На заїзді з'явився Дудьо. Він кинув зором по обійстю, повільно підійшов до воза і спитав:

— Що ви робите, Гнате?

— Та ж бачите. Веземо до млина, на продаж.

— Але ж я вам казав зачекати, хоча б й що. Як ви можете так збувати своє добро за безцінь?

— Добре вам казати «за безцінь». Ви ж самі знаєте, що податок нас за горло тисне.

— Правда, час не стоїть, — заспокоював Дудьо. — Але скоро скажуть купцям «давайте збіжжя», і тоді цінам не буде кінця. Чи ви знаєте, що це значить?

— Скоро, скоро... Ану як те «скоро» затягнеться місяць, і більше? Що тоді буде?

— Я вас запевняю, що до цього не дійде. Але коли ви боїтеся, то чому б мені не продати? Продайте...

— Та нащо вам цього? — обізвався один з помічників. — Ви цим не займаєтеся.

— Продайте мені, — наполягав Дудьо, — і то по ціні, яка буде завтра, за тиждень. Я заробітків тут жадних не шукаю. Я хочу вас спровадити на добру дорогу. І як вам треба на податок, то покладайтесь на мене. Я вам виплачу за зерно хоч коли. Тільки не продавайте тим спекулянтам із млина. Вони вас обдеруть, вірте мені.

Батько, видно, завагався і став як на роздоріжжі: спершу задумався, а потім навіть усміхнувся:

— Ну, коли так, то нехай буде по вашому.

— Який я радий, — сказав з полегшою Дудьо. — Який я радий, що ви не впали жертвою спекулянтів. Зерно покищо тримайте, а по гроші приходьте хоч і завтра.

Вже почало смеркатися, коли ми почали розвантажуватися: скинули перший мішок, відпрягли коні та закотили віз до шопи. Люди теж повільно розходилися, хто куди. І хоч ми почали помалу заспокоюватися, проте хвилювання батька, здавалося, зовсім не спадало:

— Чи зробив я добре? Ви купили зерно по ціні, яка буде завтра? По багато вищій ціні, правда?

— Будьте спокійні, — запевняв Дудьо, — ви не змарнували праці. І податок буде заплачений, і ще й вам лишиться.

І, сказавши ці останні слова з притиском, Дудьо подався скорим ходом до свого візка, що стояв оподаль. Звідти він ще раз обернувся «на добраніч», скоро примістився на дошці, що служила йому за сидіння, шарпнув віжками і нагнувся усім тілом вперед. Заспана шкапа шарпнула раз і другий, і невеличкий віз почав помалу скочуватися з заїзду вділ. Він ще добре не зрівнявся з дорогою, як тут, зненацька, прорізав вечірню тишину пронизливий людський викрик, га-а-а, га-а-а, га-а-а, якраз, здавалося, перед са-

мими кінськими копитами. Стара шкапа заіржала, кинулася то в один, то в другий бік, шарпнула як опарена і погнала стрімголов вперед. Дудьо несамовито корчився, горбився, шарпав віжками і своїм переразливим «тррр» не переставав заспокоювати сполохану коняку, поки не зник у далекім сірім присмерку.

— Дудьо говорив правду, — обізвалася, на-
решті, мати. — Бо видно, що його пересторога
комусь не сподобалася.

А батько додав:

— Який я щасливий, що я його послухав.

ДОДОМУ

Доходила третя година, коли наш «особовий» поїзд зашипів, засичав, застогнав на всі пари, сіпнув своїми залізними снастями і почав по-малу зупинятися. Враз із цим, заграли зудари вагонів, відбився стук важких коліс, рознісся тріск далеких замків, і з платформ залунав, на все горло, пискливий голос кондукторів — «Богдануфка». Якось смішно, а може, радше, цинічно звучало «Богданівка» польською мовою в українському оточенні, але нетерпеливі пасажирки не мали часу над цим задумуватися. Вони, як нестримні бджоли, висипалися прожогом на перон: купці, дивні паничі й шкільна молодь, навантажена книжками і засипана дзвінком, нестримним сміхом.

Ми з Павлом пішли за тими стрибунками на перон, несучи свої неслухняні клунки. На пероні безцільно моталися люди й безнадійно шукали чогось невідомого. Ми теж кинули зором по залізничному заїзді та по його стоянках; нас ніхто там не ждав. Не було там візника, ні воза, ні знайомого обличчя. А тут ще заносилося на дощ. Ми присіли на одній лавці перед входом до ждальні. Люди почали помалу залишати перон і розходитися по усім усюдам. Ось від'їхав тесляр Предимірський з дошками, і ковалів син на позиченій сивій кобилі, і Мошкова підвода з не-

величким крамом, і шевців зять, і вїтїв наймит, і багато інших.

— Хто знає, чи дома дістали нашого листа, — обізвався, ніби сам до себе, Павло. — А повинен хтось приїхати.

— Може хтось десь забарився, і треба підождати, — докинув я, сам не знав чому.

А тут якийсь заблуканий і байдужий поліціант обійшов нас двічі, і тричі, і не знав, що сказати. Потім з'явився ще й начальник станції і, глянувши на нас допитливо, потішив нас надією, що може «еще ктось пшиедзе», і він нам допоможе. А тут стали насуватися хмари і вже навіть впади великі краплі й потарабанили по даху. Господи, чи будемо тут сидіти до ночі? І то без хліба, без води? При цьому мені пригадався дїм Заричьких: в цю пору там уже добре метушилися в кухні, до вечері. Сьогодні певно смажили пампушки або краянї яблука в рідкому тісті. А може знову підгрівають пиріжки з капустою? І я, здавалося, відчув найзапашніші пахоці смаженого і припиканого добра. Я вже, було, хотів пірнути у світ небувалих ласощів, як тут заскреготав віз і хтось голосно гукнув «тррр». Ми глянули на дорогу, що вела до залізничної станції, і запримітили на ній небувалого візника на короткому возі — сільського купця Нусима. Нас це трохи заінтригувало, бо він рідко коли їздив кіньми.

— Спитаймо його куди він їде, — зрадїв Павло і скрутив на дорогу.

Я скористав з нагоди і подався за ним. А тим

часом, наш візник повільно підвівся, випростувався, зібрав кінці свого халата і почав злізати з воза назадгузь. Ми стали приглядатися тій цікавій сцені, після якої Павло привітався з візником:

— Доброго вам вечора, Нусиме! А куди ви тепер їдете?

— Ну, я їжджу всюди. А куди вам треба?

— Як їдете в напрямі Підліса, то...

— Я їду тепер до Говди. А звідти до вас недалеко. Ну, то присідайте.

Слава Богу, що так сталося. Бо ліпшої помочі у цей час нам не було й треба.

Ми заледве примістилися на возі, як з усіх боків нависли чорні хмари. Спершу цягнуло тут, і хляпнуло там, а потім стало посипати сильнішим дощем. Нусимова коняка тріпнула вухами і напняла луком свій цяткований хребет. Ми з Павлом прилягли один до одного в надії, що дощ не буде нас так дуже мочити.

Дорога почала розмокати й перетворюватися в густе тісто. Від залізничної станції до костьола вона була, подекуди, бита, і Нусимова шкапа тягнула своє ярмо гордо й чесно. Але як тільки ми скотилися з горбка і стали під'їжджати до Дудикового містка, вона почала приставати; її копита, здавалося, не знаходили собі дна, зникали в густому болоті по коліна і тільки чудом випливали наверх як із застиглої мазі. Нусим шарпав віжками, підганяв коняку батогом, вйокав, нукав, попихав своїм тілом, а там і ногами, але

віз ніби слухав більше коняки ніж погонича. А дощ парив як на злість. Раптом коняка напружилася, натягнулася як лук, шарпнула раз і другий, але не потягнула. І стала серед дороги. Розхитаний віз захитався і застиг. Нам здавалося, що вперті колеса врзалися в густе болотняне тісто і стали потопати.

— От тобі й на! Який то кінь, що не вмів їхати? — бідкався безрадний Нусим.

Але ради тут не було. Вийшли з хати одні, вийшли й другі, почали збирати дещо з воза і випихати його на місток. До них прилучився ще й Дудьо; він узяв наші клунки й показав нам дорогу до своєї хати. А нас і не треба було довго просити. Ми витріпалися трохи з болота і з дощу, та ввійшли в кімнату. Тут скоренько підбігла Дудиха і допомгла нам приміститися.

— Ну, як ви перемокли! — почала вона бідкатися, помагаючи нам стягнути мокру одежину з плечей. — А чи їли ви щонебудь сьогодні? Певно ще ранком. Ну, от вам і дорога. А ви, в гостину додому?

І зникла за дверима, не чекаючи відповіді.

— Ваші коні певно на полі й нікому було вас підвезти. А ваші батько, мати... Ой, коли б то інакше було! — додав від себе Дудьо.

Тим часом вернулася Дудиха з перекускою й почала її розкладати перед нами. Дудьо теж присів біля нас, ніби старався облегчити наш тягар:

— Відколи ви пішли до школи, то ваше обій-

стя не таким стало. Воно було б і завмерло, коли б не ваші батьки. От, знаєте, одні і самі проти всього. Днем возяться з кіньми і з землею, і тільки піт рукавом втирають. А ввечорі сидять при кволому світлі поза північ, певно жалі прядуть своїм дітям. Скільки разів ми надивилися на те світло! Переїжджаю, бувало, за дня, попри вашу хату і все думаю собі те саме: ану зайду, постукаю й спитаю, як вони там самоту розганяють. «І на що вам з тим усім возитися?». Так я думав, скажу. Бо людям, а ще самітним, треба помочі й доброго слова. Аж одного дня мені сказали, що їх обікрали. Пішли вони на весілля, а злодії в хату. От вам люди. Іду я, на другий день, спитати, чим їм допомогти. Зайшов на обійстя, всюди тихо. Стукаю в двері, а вони замкнені, і то на ключ. Ніде ні душі. Став я розглядатися і думати: пішли, певно, до віта на скаргу. Щоб вислати таксатори й оцінити шкоду. І вже хотів, було, відійти, як чую: гуп, гуп, гуп. Так, ніби, в городі. Що там діється? Б'ють когось несамовиті? А потім чую: «Та збивай трохи більші». Ага, подумав я, тепер сад обкрадають. І то в білий день! Іду я потиху, беріжком, обернув палицю грубшим кінцем і сам собі не вірю: один гультіпака на дереві і трясє гілляками, а другий, той, що його називають Цівоний, збирає яблука в мішок. Я скрикнув, кинувся на Цівонного, оперезав його палицею, куди попало. Тим часом збіглися люди і нацькували своїх псів. Але у злодія довгі ноги. Тільки гиць сюди, скік туди, і вже чорт їх поніс швидким вихром у по-

ле. Такі то люди в нас бувають. І ніякої пошани до людей не мають.

Дудьо тут перервав свою мову і глянув на дзигар:

— Ну, вже досить пізно і вам треба якось дібратися додому. Як бачу, дощ уже перестав і можна пускатися в дорогу. Возом тепер не заїдеш. Поїдемо на конях.

Ми почали натягати свою вогку одержу і випростовувати перетомлені ноги. Дудиха, як звичайно, обдарувала нас ласощами й цяцьками і випровадила нас до дверей. А надворі вже добре стемніло. В повітрі висіла густа і холоднава вогкість, яку, здавалося, можна було різати як тісто. А в долині панувала така мертвецька тишина, що можна було почути нерівномірне биття свого серця. Чому, думалося мені, жаби не співають своїх нічних пісень?

Серед такої тиші почулося рівномірне хляпання болота. Скоренько за рогом показався Дудьо з великим ліхтарем у руці, а за ним двоє не дуже то сміливих коней. Дудьо швидко посадив нас на одного коня (він, мабуть, забув, що ми просто вирости на кінських хребтах), а сам сів на другого. Тримаючи в одній руці ліхтар, він повільно випровадив свого коня на дорогу. Я глянув на місток, чи, бува, не побачу там Нусимового воза. Але, на моє здивування, його вже там не було; видно, йому помогли вилізти з тої кваші. І так, чалапаючи за Дудьом по болоті, крізь неспокійну призму моєї пам'яті почали пе-

ресуватися різноманітні образи тієї пополудневої дороги. І тієї людини, що стала нам в пригоді. Мені хотілося стати, глянути їй у вічі й спитати:

— Чому якраз ви, Дудю? З усіх тих людей, що тут були, крім Нусима, ніхто не простягнув нам своєї долоні.

Справді: чому якраз він?

Щ И Р А Д У Ш А

Після довгих і щедрих вересневих дощів того історичного тридцятого року, чорні й вагітні хмари почали помалу розпливатися й пропускати золотаві проміння кволого сонця крізь протерті латки сірих випарів, що нагадували добре зношене полотно. А легкі вітри, що чесали широкі поля й порожні городи, помалу підсушували розбиті й розквашені возами дороги, які, на відкритих місцях, уже добре шкірили своїми твердими брунатними хребтами. По тих нерівних латках «суходолу» вже можна було сміло добратися до м'якої стежки, що бігла хвилястою тасьмою по під людські садиби. Власне одного такого поплудня я йшов по добре втопаній доріжці, що вела до Кам'янок. Повітря було насичене дивним, зрадливим спокоем, що, здавалося, віщував непрошену бурю. Передо мною була така порожнеча, така відсутність людського життя, що мене охопив якийсь неспокій. Я став, розглянувся, насторожив вуха й не ворухнувся. Що тут діється сьогодні?

Аж раптом оте спокійне повітря прошив різкий, вразливий свист поїзду, що мчав від «великого мосту» до залізничної станції. Мусіло бути по третій, бо звичайний поїзд з Тернополя вже давненько приїхав, і від'їхав до Підволочиськ. А чому тут ще один, додатковий поїзд? Щойно те-

пер люди почали виходити з хат, дивуючись цій небувалій події. Але підійти до «штрики» не відважилися.

Роздумуючи над цим небувалим явищем, я пройшов уже добрий шмат дороги і скоро опинився на «Кутку». А там, біля млина, на перехресті доріг, почали розташовуватися коні, вози, поліція, вояки і «стшельци».*

— А куди вони їдуть? — спитав я одного дядька, що приглядався тій метушні здалека.

— У Збаражчину, кажуть. Там щось підпалили, і вони їдуть паці-фікувати, — відповів той, затримуючись на горбатім слові. — От, сигнали людей. Підвод їм треба.

А тим часом коні рвалися, шарпали, іржали. Люди перегукувалися, піднімали руки, обступали один одного, тиснулися, душилися. Жінки голосили, діти плакали. Просто метушня, як на ярмарку.

Я хотів, було, йти далі, але не зробив і кроку, як мене хтось сіпнув за рукав, що я трохи не впав. Передо мною стояв перестрашений Дудьо і нервово шарпав коня за поводи.

— Що ви тут робите, Дудю? — спитав я його здивовано.

— От, їхав із станції, а ті взяли мого коня й візок, і наказали завезти їх сюди.

— Як то, наказали? Як вони сміють?

* »Стшельци« — парамілітарна організація в Польщі в часі перед Другою світовою війною.

— Цсс, — заткав мені Дудьо рота, — а то ще почують. Я вам раджу, не стійте тут. Утікайте, ради Бога, бо вони вас уб'ють.

— Хто мене уб'є? За що?

— Ах, не говоріть багато. Вони приїхали на погром. Ваш погром. Кажуть, їдуть у Збаражчину. А поки виїдуть, вони підуть за вами. Утікайте. І рятуйтесь, як можете.

При цьому він вхопив мене і так міцно притиснув до себе, що я, здавалося, ніколи не почував себе таким певним, щасливим, як при ньому. І, пригортаючи мене так, по-батьківськи, він не переставав повторяти:

— Утікайте. І рятуйтесь, як можете. Бо вони вас уб'ють.

«Чому він такий неспокійний сьогодні? Чи він знає щось більше від того, що мені вже сказав?» — непокоїло мене нестримно. Я шукав якоїсь заспокоюючої відповіді, щоб тільки якось вирватися і втекти від цієї не дуже то потішаючої пастки. І, звільнившись з його кріпкої опіки, я хотів уже «завернути», як мене обступили приїзні в уніформах. Але їм скоро заступив дорогу місцевий «постерунковий», який звернувся до мене з запитом:

— Гдзе пан ідзе?*

— До Кам'янок, до дядьків.

— Лепей нех пан сен вруці. Я пану бардзо ра-

* Куди ви йдете?

дзен. Як пан сен вруці, то вшистка бендзе в по-
жондку.**

Я кивнув йому головою на знак згоди і завер-
нув туди, звідки я прийшов. Моя дорога вела
мене, спершу, на парохію, а там, поза городи, да-
леко від людських очей, додому. Повітря було
насичене спокоем і зрадливою тишею. Здавалося,
все раптом застигло, завмерло. Надворі не видно
було ні людей, ні скоту, ні знаку життя. Що зна-
ли, наприклад, наші сусіди, того, що ми не зна-
ли дома? Я пролежав решту дня в садку, під
деревом, перебираючи неспокійними думками. А
під вечір, ми перекинулися в хаті словами й на-
тяками, але думок своїх ми таки не висловили.
Тільки після вечері моя мати, мабуть, не витер-
піла того, що було в неї на умі, і сказала якось
непевно:

— Ану ж, вони схочуть прийти і до нас?

— Хай ідуть, — відповів несміло батько. — А
чого нам боятися?

Він ще не успів докінчити своїх думок, як
надворі, від залізниці, прошив вечірню тишу
тонкий свист паровоза.

— Як то, ще один поїзд? І в таку годину? —
зірвався нагло батько.

А поїзд котився по рейках повільним ходом,
ніби оточував село. А невеличкі світла, що ме-
рехтіли крізь віття високих тополь, стверджу-
вали наші здогади: він не був порожній.

** Краще верніться. Я вам дуже раджу. Як ви верне-
теся, то все буде в порядку.

Ми глянули одне на одного: що нам тепер робити?

— Приведи Бриська до хати і засунь двері на ніч, — сказала мати по надумі. — Підемо спати, і нехай буде, що буде.

І поки я встиг загірті собі місце, як мати загасила світло й почала промовляти свої вечірні молитви. Її монотонні тихі молитви здавалися мені тепер голоснішими від тих, що я чув, не раз, в церкві, на Вечірні. Але ця ніч була загадковою. Мені не спалося. Мені навіть не збиралося на сон. І коли я пробував пірнути у світ далеких фантазій, щоб скорше заснути, мені пригадався Дудьо. Чому він так бідкався сьогодні надо мною? Чи він знав щось більше, але не хотів мені сказати? Як мене мучили ці загадкові і тривожні думки!

Перекидаючись так з боку на бік, мені причувся легкий стукіт у вікно: один, другий. Третій. Я насторожив вуха і застиг. Легкий стукіт повторився. Загавкав Брисько. «Невже ідуть і по нас?» Я зібрав свої думки й промовив придушено:

— Хтось стукає в вікно. Чи ви чуєте, мамо?

— Цсс. Чую, сину, чую. Сиди тихо.

За хвилину стукіт повторився, а за ним і притишений голос:

— Гнате. Гнате. Це я, Дудик. Відчиніть.

Почувши голос Дудя, мій батько скоро зірвався, зліз із постелі й подався навромацки до дверей. За хвилину клацнув замок, заскрипіли двері і в сінях почувся голос Дудя. Вони стали

там, коло дверей, і почали між собою перешіптуватися. Видно Дудьо на чомусь наполягав, бо його «зараз» і «поки час» доходили до мене досить виразно. Через хвилину вернувся батько і став перед нами:

— Вставайте. Вставай сину. І накинь щось на себе. Поїдете до Дудя. А я піду поза городи, через цвинтар і там якось буде.

Я вискочив з ліжка як з окропу, загорнувся в постільне накривало, вхопив черевики в руки, подався до дверей і став перед Дудьом. А він стояв у сінях, нерухомо, хто зна з якими думками.

Після довшого мовчання він обізвався, ніби з обов'язку:

— Поліціанти тепер у шинку. Говорили, що прийдуть по вас уночі.

При цьому з'явилася мати, теж в щось закутана.

— Я лишаяю Бриська в хаті, — оправдувався батько перед нами. — Нехай себе боронить. Ну, і хату.

Коротке «круть» і замок клацнув глухо. Батько спритно зник у темноті, а ми скоро примістилися на возі й прилягли до самої дошки, після чого Дудьо накрив нас товстою веретою.

— Сидіть тихо, — наказав нам згодом. — Мене, жиди, турбувати не будуть. Я вас завезу до шопи, що за хатою, поки ті не заберуться. А потім, побачимо.

І шарпнув він поводами, а слухняна коняка заперлась, шарпнула і зрушила з застою коле-

са. Наш віз скотився, помалу, з заїзду, з'їхав на дорогу й покотився по ямах і вибоях, кидаючи нами на всі боки. Прислухуючись до дороги, ми пробували міряти, навпомацки, віддаль: ось «Микитків місток», тут «ксьондзів» сад, а там «канцелярія». Біля «канцелярії» почулися голоси. Хтось, видно, підніс ліхтар, чи кишенькову «батарею», і кинув світлом у бік воза. А за ним пролунав голос:

— О, то пан Дудек. Пузьно враца пан дзісяй. Ну, пшепрашам, і добраноц пану.*

Віз покотився далі. Спершу на горбок, а потім у долину, яку тут називали «Дудиковою». А там, скрутивши направо, ми опинилися, видно, на обійстю. Всюди було тихо, мовчазно.

— Цсс, — прошептав нам Дудьо. — Посидьте хвилину, а я зараз скочу до хати.

І він зліз потиху з воза, відв'язав коня і завів його до стайні, а сам подався до хати. Ми чули його м'яке чалапання, легкий скрип дверей і безмежну тишу, яка налягала на всю долину. Нашому чеканню, здавалося, не було кінця. Сидіти, в такому сховку, а ще скулено, ставало невігдно. Нарешті рипнули злегка двері.

— Ну, вилізайте, — почувся Дудів голос. — Пияки вже забралися і сліду по них не видно. Підемо до хати.

Ми увійшли, навпомацки, в хату і стали по се-

* О, це пан Дудик. Пізно вертастесь сьогодні. Ну, перепрошую, і добраніч вам.

редині якоїсь кімнати. Ми ще не встигли огов-
татися, як тут підійшла Дудиха з невеличким
каганцем і стала перед нами:

— Не будемо світити, щоб не викликати біди.
Лягайте, де можете, аби трохи приклонити голо-
ву. А вдосвіта порадимось.

Вона вказала нам, у півтемряві, застелене ліж-
ко, і кивнувши головою на добраніч, скоро зник-
ла за дверима.

Я простягнувся на землі, біля постелі, і мимо-
хить зідхнув глибоко. Нарешті, після отих перипетій, усе моє ество почало відпружуватися і вти-
хомирюватися. Мені стало так легко, так приєм-
но, що я хотів вже, було, заплющити вогкі від
втоми повіки, як тут знову мені прийшов на дум-
ку Дудьо.

— Ось що він знав, а не хотів мені тоді ска-
зати! Господи, що ми були б зробили без нього?

І вже, як мої повіки клеїлися помалу до гли-
бокого сну, мені так стало легко, так п'яно і так
радісно, що я мало не скрикнув на весь голос:

— Що за щира душа, той Дудьо! Як рідний
батько!

ТАКІ ТО ЛЮДИ

Наше повечірнє дозвілля, того сльотливого дня, затягнулося трохи довше, ніж ми сподівалися. Бо за взаємними розповідями про дім, про школу та про інші небилиці, наш час збіг так скоро, що ми і незчулися, як старий стінний дзигар почав видзвонювати північ.

— Завтра знову робочий день і нам треба відпочити, — сказав, позіхаючи, батько, тоді як мати почала вибирувати решту накриття із стола, пригашувати світло та готуватися до заслуженого відпочинку.

Ми з братом теж почали втихомирюватися. І прилігши до м'якої, як материнські обійми подушки, я вже хотів, було, заплющити гарячі від втоми повіки, як тут, раптом, прорізав нічну тишину удар церковного дзвона: бам-бам, бам-бам...

«Що це, — подумав я, — якесь нещастя?»

Але дзвін не переставав бити.

— Б'ють на тривогу, — скрикнув Павло, як з переляку.

— Б'ють, сину, б'ють. Тільки не знати... — пробував пояснювати батько, але не докінчив; ми обидва вискочили прожогом з ліжка та підбігли до вікна.

А перед вікном, далеко, за ланом, на захід від Кам'янок, зарисувалася на небозводі така заграва, що аж душею стрепенуло.

— Горить щось далеко! Горить поле! — скрикнули ми обоє біля вікна.

— Так, діти, горить, — промовила мати. — Кажуть, лани десь горять. Однієї ночі тут, а другої там. Хто його знає, що там діється. А ми до цього вже якось привикли.

Так перейшла наша ніч: трохи у півсні, а решта в думках. Я не знаю, коли перестав дзвонити дзвін, але ранком, після парної ночі, все було тихо. Люди крутилися біля клунь, водили скотину до води, скрипіли розтарахкані вози, іржали коні, ревіли корови і кувікали свині. Вітер помалу розсував хмари і на небі з'явилося привітне сонце. Було видно, що день передбачався гарний.

Ми ще не встали від столу, як тут загавкав Брисько. Раз, другий. А там знову й знову. І почав шарпатися на ланцюгу.

— Хтось, видно, йде до нас у гості, — обізвалася мати. — І то так рано.

Я глянув у вікно: до нас ішов поліціант. Обладований своїми службовими торбами, поясами і манатками, задиханий мазур ледве просунувся крізь двері. Ставши віч-на-віч, ми перекинулися короткими чемностевими формальностями, після чого наш неочікуваний гість приступив до діла:

— Ви, школярі, знаєте Яцка Торогруда?

— Кого? — засміявся нестримно Павло.

— Як кажу, Яцка Торогруда. Він замішаний у вчорашньому підпалі, на кам'янецькому лані.

— Не знаємо такого, — сказав я. — У нас, на селі, таких людей не було, і тепер нема.

— Він із Супрунівки, чи Коршилівки. А нам сказали, що ви з ним учора зустрічалися, — наполягав поліціант.

— О, то вашим інформаціям бракує правди, — відповів Павло. — Бо ми приїхали о третій годині, нас підвіз Нусим до Дудя, в якого ми перебули до вечора.

— Ліпше підіть з ним до Дудя і нехай все це з'ясується, — звернувся до нас з притиском батько.

— Хай і так, — згодився Павло, насуваючи неслухняну шапку. — Але підемо поза городи, щоб люди не бачили.

Так ми вийшли з хати і подалися вгору, на город. Густа й висока трава була ще досить вогка від учорашнього дощу. Але ми, що знали ту дорогу, гарцювали собі й підстрибували безжурно як польові коники. А наш поліціант, обладований своїм тягарем, пробував дотримувати нам кроку, але через свої короткі ноги й куце тіло, він ледве рухався. Так ми врешті дійшли до краю города, перейшли високий насип і опинилися на польовій доріжці. Вози її ще не переїздили, і вона вже була цілком підсохла, аж до самого цвинтаря. А від нього до Йоришевої долини, викрутасами й горбками, було тільки зо два скоки. Так то ми скоро опинилися на Дудиковім порозі. І на стук чи два, наш шинкар впустив нас у хату.

— Скажіть йому, Дудю, де ми були вчора, — просив я його чемно.

— Ну, та щож тут говорити? — відповів той від себе. — От приїхали та застрягли в мене, по-

ки я їх не відвіз додому. Але чому не спитати Нусима? Він вам скаже більше.

Поліціант почував голову, задумався, скрутився і неохоче промовив:

— Ну, добре. Це все, що мені тепер треба знати, — і, не сказавши й «дякую», вийшов скоро з хати.

Тут Дудьо зараз прийшов до висновку:

— Який з мене туман! І чому я не догадався? Та ж учора ввечорі, коли я приїхав від вас, у нас були незвичайні гості: Цвіргунів Міхал, ваш сусід, і постерунковий. Яка цікава компанія, скажете, правда? А проте вони довго розмовляли і все пошепки. Чи це щось вам не підказує?

— Я знаю на що ви, Дудю, натякаєте, але, це, просто, неймовірне, — перечив йому Павло.

— Ах, які ви наївні...

— Та ж він піддячим вважається в церкві. І в хорі співає. І на сцені виступає. І в читальні людей повчає. Чи ж міг би він щось нечесне зробити?

— Так, так. Чи міг би він щось нечесне зробити! Але, не робіть із нього святого. Хоч ви якісь сусіди, але, видно, ви не знаєте його справжнього обличчя. А я, думаю, розкусив його ще з Колодієвого весілля. От, прийшов він, знаєте, під вечір, за «кватиркою»* горілки і почав висипати на стіл свої мідяки. — «Я "кватирки" тепер не маю, — виправдувався я, — тож бери півліт-

* »Кватирка« — ¼ літри горілки чи іншого п'яну.

ри, і це тобі дешевше вийде». Він трохи зніяковів: «Та, я взяв би більше, але грошей у мене обмаль». «То нічого, — кажу, — ти мені принесиш решту, коли матимеш». Бо чи він перший? А де ви бачили в господаря гроші? Ну, взяв він ту півлітру і пішов, куди йому дорога. І я за ту справу зовсім забув. Аж одного вечора їхав я з провіантом зі Скалата і зайшов на постерунок, бо я і їм дещо при нагоді довозив. У хаті вже світилось, коли я підійшов до дверей. Але поки я підніс руку, щоб постукати, мої очі спинилися на вікні, і крізь невеличкі шибки я побачив дуже цікаву сцену: за невеличким столом, коло лямпки, сидів з постерунковим ваш сусід, Цвіргунів Міхал. Вони про щось жваво розмовляли розмахуючи руками. «Не піду, — думав я, — до хати, бо це може викликати неприємне збентеження». І не чекаючи довше, я спритно зійшов на дорогу і чимскорше подався додому. Але як мене те все непокоїло! Бо про що вони говорили? Та ж певно не на смішки й небилиці вони там зійшлися! Бо через кілька днів з'явилася в нас пречесна компанія: Цвіргунів Міхал з Петром «Моцним», до яких прилучився ще й отой мазур поліціант. Їли вони й пили, а за все платив Цвіргун і то новісінькими п'ятками. Де він набрав тих грошей? Певне сказав би, що заробив, або продав два-три кірці пшениці. Але ж ви самі знаєте, які тут заробітки, а й сам Міхал не такий скорий до роботи. А зерна, на продаж, у Цвіргунів ніколи не було. Бо того, що мали, їм ледве на хліб вистачало. Без сумніву, він продався за кілька мізерних

п'яток. А друге, відколи йому мазур ліпший від Гриця чи Івана? Щось тут не тее, підказували мені сумніви.

Занепокоений такою поведінкою вашого сусіда, я вирішив, найперше, перестерегти ваших родичів. У них школярі, виставлені на людське око, думав я, і їм це треба мати на увазі, поки час. І пішов я з тим до вас. Якраз застав батька на обійстю і ми почали розмовляти, на заїзді. Я вже хотів, було, їм сказати «Гнате, стережіться свого сусіда, бо він добра вам не бажає», як тут, від вашого лъоху щось зашелестіло. А за тим, у корчах, почувся ніби тріск сухого ломачця.

Я глянув і застиг: за нами стежив, крізь віття, Цвіргунів Міхал, а при ньому, на прив'язі, стояла здоровенна собака, готова до скоку. Що було в нього на думці? На кого він тепер чигав? Боявся він, може, того, що я знав про нього і він хотів мене тут застрашити? Ану ж він справді нацькує на мене свою собаку? І що тоді буде? Ну, хай буде, що буде. Я рішився на все: я миттю обернув свою ковану палицю. «Бачите, Гнате, які в нас тепер люди настали?» — сказав я механічно, сам не знаю чому. Але поки я скінчив ті слова, як з-за куців почулося притишене «гиць!», і під'юджена собака, почувши себе вільною, вирвалася з-за корчів, витягнулася, вишкірилася і скочила просто на мене. А я вже чекав на неї і одним махом оперезав її по голові так сильно, що аж моя палиця загула. А мені мало що в очах не потемніло від того замаху. Від одного «гуп», собака дзвякнула, заскавуліла, скрутилася і полізла на

череві в кущі рани вилизувати. Коли я трохи за-
спокоївся, в кущах вже не було нікого. Так, ніби
сам нечистий їх живцем проковтнув. І говорити
про якусь напасть! Бачите, які то люди? А вони
вам ще й сусідами прикидаються.

«Так. Тільки подумати, — відізналося в мені, —
коли б не Дудьо, я ніколи не знав би, які то лю-
ди жили під нашим боком».

ЩЕДРА РУКА

Теплий вересневий день хилився вже до схилю, як я ступив на добре втоптану стежку, що бігла горбком, по одній стороні залізничних рейок. Опинившись на м'якому ґрунті, я зовсім забув про мої втомлені ноги і густо запоорошені черевики, які, після довгої дороги, щойно тепер відчули приховану свіжість недалеких трав. Бо із Скалата додому був великий шмат дороги на мої ноги, але, пройшовши той горбатий шлях, мені стало зовсім інакше на душі. Що там інакше! Мені стало легко й радісно: я вертався із паспортом у руках. Будучи в такому настрої, я вперше побачив перед собою широкий і життєдайний світ, що тепер мене кликав, манив і приваблював до себе. І все, що я тепер бачив перед собою, було зовсім відмінне. Ось чарівне «Болото», на якому я провів своє дитинство; ось лінива річка, в якій я, бувало, не міг нахляпатися досхочу; ось закутані хати, хатки, стежки і викрутаси, біля яких я не раз помагав витоптувати доріжку по дощак; ось млин, і костьол, і лан горбатий, і «Йоришева долина»... Я кинув зором по її кінтовині, чи, бува, не побачу в ній Дудьової хати. Крізь осиротілі дерева я побачив її дах і високі, білі стіни. Ану піду я туди й відвідаю Дудя. Перейду ці болота, підбіжу до нього, покажу йому свою нові-

сіньку «синю книжечку»* і скажу йому (хай і він знає), що дорога в світ мені, нарешті, відкрита. Що він на це скаже? Але, всупереч цьому бажанню, мої ноги, видно, інстинктом старого впертого коня, несли мене куди інде: додому.

Дома я застав спокій і тишу. Із тінистого сховку вибіг мені назустріч Брисько і, підскакуючи, біг за мною в хату. А в хаті моя мати вже поралася біля кухні, а батько сидів край стола.

— Ось вам і книжка! — гукнув я з радощів, показуючи їм свій паспорт.

— Ну, нарешті! — додала мати з радісною полегшою.

— І після такого ходіння та поклонів. А все це тобі належиться по праву, — потвердив батько.

Моя мати взяла паспорт у свої спрацьовані руки і пильно його перегортала.

— Значить, у цій книжечці міститься все твоє життя. Ну, от, як виїдеш, будеш мати свободу і зможеш розгорнути свої крила.

А по хвилині додала:

— Значить, ти вже поїдеш. І на кого ж ти нас лишаєш?

Ми засіли до вечері з тяжкими думками. І щоб розвіяти той настрій, я натякнув злегка:

— Я хотів зайти до Дудя і показати йому, що я приніс з дороги.

— Добра думка, сину. Чому ні? — згодився

* Пашпорти в тодішній Польщі були оправлені в темносинні палітурки, і звідси й назва »синя книжечка«.

батько. Бо такій людині, як Дудьо, хоч що варто показати.

Він тут глянув у вікно, ніби шукав в ньому щось далеке й забуте. А потім почав помалу розмотувати свої думки:

— То, сину, душа. І нехай йому щаститься далі. Я, знаєш, нераз бував в таких обставинах, що вже думав, не було більше виходу. І коли б не Дудьо, то хто зна, що було б з вашою школою. Пам'ятаю, ви тільки почали ходити другий рік, як мені здавалося, прийшов кінець у всьому. Бо тут на плечах ваша школа. Ми почали молотити, як занеміг підручний кінь. Ми думали купити дві корови, але без зерна й на одну не ставало. Нас непокоїли осінні приморозки, бо з поля ще не все було звезене. А тут ще школа не давала нам спати по ночах. Я знав, що я мушу платити за навчання. Але як? Що мені робити? Видереш потрібне з-під землі? Я сушив собі голову, замкнений в чотирьох стінах, але відповіді на це не знаходив. Нарешті я вирішив піти до дядька за порадою.

Вибрався я раз так у неділю по полудні та йду з важким серцем до Кам'янок, роздумуючи над можливими способами. Я тільки що став на місток, як хтось мене кликнув. Я зупинився, обернувся і очам своїм не повірив: на порозі своєї хати стояв Дудик і махав до мене рукою. «А ходіть но сюди, Гнате», мені причулося. Не раз, а двічі. Я завернув й підійшов до нього. Ми привіталися, перекинулися добрими словами та присіли на сходах.

— Щось вас турбує, Гнате? — спитав мене стурбований Дудик. — Я запримітив у вас невеселі переміни.

— От, справи, — відповів я, не знаючи що й казати. — І дім, і поле, і школа. Ви знаєте, як то буває, бо й у вас не без клопотів.

І висловив я йому все, до нитки. Бо, часом, треба перед кимось висповідатися з душевного тягару. Ну, і чому б не перед ним? А Дудик, то була людина! Ну, от, він мене вислухав терпеливо, задумався, а потім сказав: «Зачекайте хвилину». І пішов. Пішов у хату, так ніби його там кликали. А я сиджу на східцях і думаю: правда, мені стало легше, але що далі? Згодом вернувся Дудик, став передо мною, поклав на мою долоню кілька скручених папірців, і сказав:

— Візьміть, Гнате. А там якось розрахуємося.

— Та що ви, Дудю? — почав я відказуватися і шукати слів здивування й подяки.

— Забудьте, Гнате, — наполягав він, стискаючи мої тремтячі руки. — Ми всі переживаємо певні недостачі.

— Що ж я мав сказати, сину? Його людяне серце і щедра рука просто сколихнула мою душу. Я був так заскочений, так неспокійний, що не знав з чого починати. Мені здавалося, що передо мною зовсім новий світ розкрився. Господи, які то бувають діла на світі!

Тієї ночі мені не спалося. Мені навіть повіки не клеїлися до спочинку. Я вибирався в світ шукати собі долі, не усвідомлюючи собі того, що я

лишав за собою. Я вийшов з хати і глянув на небо. А на ньому стільки зір і зірок, наче хтось маком пересіяв. Котра з них мені світ новий віщує? Ось, та більша, що світилася на сході, над самсю Дудьовою хатою... Коли б він тільки знав, як йому зоряний світ усміхається! Але він певно вже спить, преспокійно відпочиває, зморений денними турботами і зовсім цього собі не усвідомлює. А, може, він повинен це знати? Чи не зайти мені завтра до нього і не сказати йому, що я бачив? Було б добре, без сумніву. Зрештою, він і так мусить знати, що через тиждень я вже виїжджаю.

Я не знаю, як я очікував того останнього ранку, але він таки настав, і то у світлій шаті. Але в моїй душі панувала повна осінь, перемокла холодними дощами. Наш віз котився помалу до залізничної станції і вже доходив до містка, як мій батько перервав тяжку для нас мовчанку:

— Зупинимося тут. Підеш попрощатися з Йоришами.

Я вже збирався злізти з воза, як тут вийшов Дудьо, а за ним і його жінка. Він скоро перейшов дорогу і майже підбіг до воза.

— Я думав... Ну, нарешті дочекався, — промовив засапано Дудьо.

При цьому він нахилився, взяв мене в свої широкі обійми, притиснув міцно до себе. Він, без сумніву, був дуже схвильований, бо все, що хотів мені сказати, застигало йому в горлі:

— Щасливої... вам... дороги...

А потім, звільнивши мене з обіймів, всунув

мені в руку складку неслухняних папірців. Я глянув у долоню, а в ній новісінькі банкноти.

— Та що ви, Дудю? — почав я протестувати. — Як мені це прийняти? Мені просто ніяково...

— Цсс, — заспокоював він мене.

— І нехай вам щастить! — додала Дудиха.

Ми глянули один на одного і ніби застигли. Дудьові сірі очі стали помалу набрякати слізьми і заливати його неспокійні зіниці. Прикований у такій позі до нього, я намагався закарбувати в своїй пам'яті всі деталі цієї небуденної людини та запам'ятати її безмежну добрість.

Ще одні обійми, ще один тиск нерівних долонь, і наш віз покотився далі. Я оглянувся з віддалі: Дудьо стояв, як застигла статуя. Як батько, що випроводжав свого сина в далекий світ. І чим далі віддалявся наш віз, його постать меншала, меншала й сіріла як невиразна цятка, а там і зовсім зникла за горбатим закрутом, назавжди.

Це був останній раз, коли я бачив мого Дудя.

К і н е ц ь .

ЦЬОГО САМОГО АВТОРА:

- Надійні дні.** Повісті з життя. Академія. Мюнхен 1949 р.
- Етсетера.** Кантати (поезії). Аркадія. Мехіко. 1970.
- Сентиментальна Україна.** Нариси, гумор і сатира. В-во Ю. Середяка. Буенос-Айрес, 1974.
- Марі, Марі.** Повість про підкошене життя. Накладом Т-ва «Збруч». Відень, 1976.
- Романтична Україна.** Шкіци, гумор і сатира. В-во Ю. Середяка. Буенос-Айрес, 1980.

Переклади з еспанської мови:

- Педро А. де Аляркон. **Трикутний капелюх.** Повість. Друк частинами в «Нар. Слові», Пітсбург, 1956.
- (Невідомого Автора). **Життя Лазарка з Тормесу.** Повість. В-во Ю. Середяка, Буенос-Айрес, 1970 р.
- Дон Мануель Тамайо і Бавс. **Нова Драма.** Трагедія. В-во Ю. Середяка. Буенос-Айрес, 1972.
- (Невідомого Автора). **Життя Лазарка з Тормесу.** Розповідь П'ята. Т-во «Збруч». Відень, 1976.
- Палкбю кров'ю.** Переклади й переспіви з еспанської мови. В-во Ю. Середяка. Буенос-Айрес, 1978 р.

В еспанській мові:

- TESIS PROFESIONALES. Ediciones Universitarias. Saltillo (México), 1969.
- DOS NOVELAS DE LA TIERRA. Editorial Universidad InterAmericana. Monterrey, N. L. (México), 1972.

КАТАЛОГ ВИДАНЬ

видавництва Юліана Середяка в Аргентині
(важний від 15. квітня 1980 р.).

Ціна в амер.
доллярах:

ДИТЯЧІ КНИЖКИ:

- Василь Дубина: **Блакитні хмаринки** — збірка віршиків, ілюстрації в кольорах, ст. 32 2.50
Микола Погідний: **Марійка-Лебідка...** — збірка казок, ілюстрації в кольорах, ст. 32 2.50
Микола Погідний: **Ілля Муромець** — староукраїнська билина, ілюстр. в кольорах, ст. 32 .. 2.50

ГУМОР І САТИРА:

- Степан Вусатий: **Еміграція в поході** — актуальні гуморески й сатира, стор. 192, 3.—
Гриць Мотика: **Плямки на піднебінні** — нещоденні історії із щоденного життя 3.—
БАБАЙ — вірші сатиричні і комічні, ілюстрації ЕКА на кожній сторінці, стор. 112 3.—
Микола Понеділок: **Вітамін** — гуморески, іл. Бориса Крюкова, стор. 336 7.—
Микола Понеділок: **Соборний борц** — гуморески і сатири, ілюстр. Б. Крюков, ст. 400 9.—
Іван Евентуальний: **Про все потроху** — гуморески і сатира (з ілюстраціями), стор. 104 .. 3.50
СМІХОЛІНА — короткі дотепи, кожна сторінка ілюстрована (Б. Крюков), стор. 192 4.—
Панько Незабудько: **У кривому дзеркалі** — гуморески, сатири, фейлетони, ст. 174 4.—
Панько Незабудько: **Холмські усмішки** — гумористичні оповідання з Холмщини, ст. 152 .. 4.—
Панько Незабудько: **Еміграційні родзинки** — гумористичні фейлетони і сатири, ст. 200 .. 5.—
Микола М. Палій: **Сентиментальна Україна** — шкці і фейлетони, ст. 128 4.—

Микола М. Палій: **Романтична Україна** — гумористичні фейлетони і репортажі 5.—

ОПОВІДАННЯ:

Анатоль Галан: **Невигадає** — оповідання з-під советського і американського життя, ст. 320, 5.—

Анатоль Галан: **Розмова з минулим** — оповідання з-під сов. і американ. побуту, ст. 196 .. 3.50

Анатоль Галан: **Життя** — оповідання з-під сов. і американського життя, стор. 196 5.—

Анатоль Галан: **Танець на лижві** — оповідання з нашого і чужого світу, ст. 226 7.—

В. Гайдарівський: **А світ такий гарний...** оповідання з-під сов. дійсності, стор. 244 5.—

Харитон Довгалюк: **Кладка над потоком** — оповідання з волинського побуту, стор. 212 3.50

Іван Смолій: **Зрада** — три оповідання, ст. 152 .. 2.50

Е. Загачевський: **Її регіт не лякав...** — оповідання про бої дивізії «Галичина», ілюстр. .. 5.—

Оксана Черниш: **Тернистим шляхом** — спогад і оповідання про тюрму народів, ст. 236 7.—

Остап Тарнавський: **Камінні ступені** — новели і оповідання з укр. і чужого життя, ст. 160 .. 5.—

ПОВІСТІ, РОМАНИ, СПОГАДИ:

Марія Остромира: **У досвітню гєдику** — повість з часів Визв. Змагань, стор. 263 7.—

Ярослава Острук: **Те, що роз'єднує** — повість про польсько-українську незгоду в Галичині, 7.—

Ярослава Острук: **Коли меркнуть зорі** — повість про Львів перед II світ. війною, ст. 267 .. 7.—

Харитон Довгалюк: **Буревій** — повість з волинського побуту, ст. 245 5.—

Харитон Довгалюк: **Сповідь Андрія Заславського** — повість про часи II світ. війни, стор. 264 7.—

П. Ясновський: **Під рідним і під чужим небом** — спогади про піонерське життя в Канаді, ст. 320, 5.—

- Ганна Черінь: **Їдьмо зі мнєю!** — репортажі з укр. життя в Америці і Канаді, стор. 244 5.—
- Святомир Фостун: **Шляхами смерти** — повість з часів II світ. війни, стор. 192 5.—
- В. Сімянцев: **Інженер-емігрант в ЧСР** — спогади про працю в Чехах в рр. 1927-45, ст. 237, 7.—
- Тетяна Цимбал: **З військового гнізда** — спогади про Визв. Змагання (ілюстр.), стор. 128 4.—
- Микола Приходько: **Від Сибіру до Канади** — повість про втечу з Сибіру і виїзд у світ, ст. 305 .. 9.—

ПОЕЗІЯ:

- Тарас Шевченко: **Заповіт** — в українській і в 45 інших мовах, ілюстр. в твердій оправі, ст. 64, .. 2.50
- Анатоль Галан: **Хам** — ілюстр. повість (віршем) про голод в Україні в рр. 1932-33, стор. 112 2.50
- Ганна Черінь: **Небесні вірші** — стор. 112 2.50
- Ірина Дибко: **На крилах дум** — стор. 96 2.50
- М. Мандрика: **Завершення літа** — стор. 192 6.—

ПЕРЕКЛАДНА ЛІТЕРАТУРА:

- Еміль Бруггер: **Переживання швайцарця в СССР** — спогади з тюрми народів, ілюстр., ст. 48 1.50
- Життя Лазарка з Тормесу** — перша гуморист. повість в еспанській літературі, стор. 102 2.50
- Тамайю і Бавс: **Нова Драма** — п'єса, що започаткувала нову добу в театр. штуці, ст. 112 3.—
- Микола М. Палій: **Палкбю кров'ю** — новелі і оповідання з еспаномовної літерат. ст. 120 .. 3.50
- Епіктет: **Енхейридїон і Фрагменти** — філософічні тези Епіктета і вибір з його науки, ст. 104, 3.—

★

НЕ ПРОПУСКАЙТЕ ДОБРОЇ НАГОДИ ПРИДБАТИ
СОБІ ДЕШЕВО ЦІКАВУ Й ВАРТІСНУ УКРАЇНСЬКУ
КНИЖКУ!

★

Кожного року в нашому видавництві будуть друковані чергові твори українських письменників, що живуть у вільному світі.

— — — — —

Маємо ще на складі гумористичні календарі «Мітла» з років 1952 - 1977. Ціна за кожний примірник вносить всього \$2.50 (вже з коштами пересилки).

У В А Г А !

Коли замовляєте одну, дві або три книжки, просимо додати по 50 цнт. за кожную замовлену книжку на кошти пересилки. Коли ж замовляєте більше ніж три різні книжки, кошти пересилки оплачуємо самі.

Замовлення разом із чеком або моні ордером просимо надсилати впрост на нашу адресу:

Sr. Julian Serediak
Casilla de Correos 7 (SUCURSAL 7)
1407 Buenos Aires, ARGENTINA

Наше видавництво приймає для друку за рахунок замовника літературні твори, збірники, наукові розвідки, журнали та всі інші видання за поміркованою оплатою, і доставляє їх реєстровано до всіх країн вільного світу. На бажання подаємо докладніші інформації.

З М І С Т :

	стор.
1. Вступне слово	5
2. Перша зустріч	7
3. На розмові	17
4. На податок	25
5. Додому	35
6. Щира душа	45
7. Такі то люди	55
8. Щедра рука	65

Este libro terminó de imprimirse
en los Talleres Gráficos "Dorrego"
en el mes de Agosto de 1980.
Av. Dorrego 1102. - Buenos Aires.

E10
~~43~~
250

10177

